

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Даниел Вачков – Институт за исторически изследвания при БАН

на дисертационния труд на Методи Крумов на тема: Политика и всекидневие в два балкански града: Пловдив и Крагуевац (1945 – средата на 60-те години), представен за придобиване на образователната и научна степен Доктор, научно направление 2.2. История и археология, научна специалност „История на България“.

През втората половина на XX век под въздействието на различни външно- и вътрешнополитически фактори в балканските общества протичат дълбоки икономическите, социалните и културните трансформации. Особено забележими те са в процесите на ускорената урбанизация. Рязкото увеличаване на градското население, разрастването на индустриалните предприятия, бурното жилищно строителство, променят радикално всекидневието на градския човек, на неговите житейски перспективи, социално поведение, културни и битови навици. Несъмнено изследването на подобни обществени явления и то в компаративен план, между два балкански града, развиващи се както в определено сходни, но също така в достатъчно различни политически и икономически условия, имат своето значимо място в историческите проучвания на тази епоха от близкото минало. Мисля, че казаното дотук красноречиво аргументира научната значимост на избраната от Методи Крумов тема на дисертационния му труд. А фактът, че такива сравнителни изследвания са рядкост в балканската историография, позволява на автора да даде своите научни приноси в изучаването на проблематиката.

Дисертационният труд се състои от увод, четири глави (със съответните подглави и параграфи), заключение, приложения и списък на използваните източници и научна литература – общо 294 стандартни страници.

В увода авторът добре аргументира значимостта на избраната от него тема, точно формулира целите и задачите на изследването, определя хронологическите му граници. И ако долната граница - края на Втората световна война и установяването на комунистическо управление в двете държави е напълно разбираема, то горната граница - 60-те години на XX век - се нуждае от допълнителна аргументация, която авторът привежда, отбелязвайки, че в този период и в двете държави като цяло приключва политическата консолидация на режимите и се очертават окончателно социалните и икономическите характеристики на прехода към установяване на социалистически

обществен модел. В увода г-н Крумов дава ясно да се разбере, че акцентът в работата ще бъде поставен върху историята на обикновените хора и чрез тяхното всекидневие да се проследи ефекта от провежданите от тоталитарните режими икономически, здравни, образователни и културни политики – един нелек за осъществяване научен подход, но съществен за изясняване и постигане на изследователските цели на труда. Изведени са и основните критерии, по които ще бъдат сравнявани процесите, протичащи в двата балкански града. В тази част на работата е направен и традиционния историографски преглед на научната литература, посветена по темата. Добро впечатление прави фактът, че обзорът на публикациите не представлява едно обикновено изреждане на заглавията, а прави достатъчно точен съдържателен анализ на предходните изследвания, което е сигурно доказателство, че дисертантът е напълно подготвен за задълбоченото проучване на темата. Представени са и особеностите на разнообразните източници, които са използвани за осъществяването на дисертационния труд.

Първа глава, която е и най-голяма по обем, е посветена на икономическото развитие на двата града за един период от 20 години – от средата на 40-те до средата на 60-те години. Изхождайки от целите на изследването докторантът правилно преценява, че е достатъчно да се спре по-подробно само на определени промишлени отрасли, а не да изследва цялата картина на стопанския живот в Пловдив и Крагуевац. За югославския град акцентът е ясен – автомобилната индустрия в него е абсолютно доминираща, докато за втория по големина български град, който разполага с доста разнообразна промишленост, изборът не е толкова очевиден. В случая авторът се спира на тютюневата индустрия, от една страна като най-пряка връзка с предходната епоха и от друга – с оглед особеното място, което заема социалната група на тютюневите работници в политиката на комунистическата партия, както преди така и след 1944 г. Разбира се, макар и по-бегло са отбелязани и някои други производства, характерни за двата града. В тази част на изложението, съвсем основателно наред с икономическите проблеми, са разгледани и въпросите, свързани с демографското развитие, социалните конфликти, административното устройство на изследваните два градски центъра.

Безспорен научен принос представляват текстовете, посветени на двете тютюневи стачки в Пловдив през 1947 и през 1953 г. За тях няма почти нищо по-съществено написано в българската и световната историческа литература, като в повечето случаи те само се споменават като необичайно явление за тоталитарната социалистическа действителност. Но докторантът добре е проучил причините за тяхното избухване, хода

на провеждането им и тежките последици за организаторите на протестите. За целта е издирил и използвал както документи от местните така и чуждестранните архиви (тези на ЦРУ), а също така е привлякъл и устни разкази на преки участници в събитията. Всичко това му е дало възможност да изгради сравнително широка и пълна картина на тези, наистина, редки за тоталитарните режими форми на съпротива. Направените от автора коментари и изводи относно двете стачки са точни и добре аргументирани.

Достатъчно обстойно са проследени и икономическите процеси, протичащи в Крагуевац след установяването на комунистическа власт в Югославия. Добре са представени различните условия, при които се осъществява възстановяването на индустрията в града след нацистката окупация. Точно са предадени и промените в стопанската политика след разрива на Югославия със СССР. Трябва да се отбележи, че още в тази глава, както и в останалите, авторът съвсем основателно е възприел подхода да разглежда първо икономическата политика на централно ниво, а след това как тя се провежда на местно. За централизираните тоталитарни системи, каквато е включително югославската и след скъсването с Москва, този момент е задължителен за правилното изследване и оценяване на стопанските и социалните процеси.

Тук докторантът демонстрира и отлична работа с различните статистически данни, въз основа на които формулира коректни коментари и обобщения. Много добро впечатление, в тази част на изложението, прави задълбочения сравнителен анализ на г-н М. Крумов върху отделните индустриални производства в двата града. Изведени са основните проблеми – недостиг на кадри, неритмичност и ниска производителност на трудовия процес. Същевременно е отбелязана по-гъвкавата стопанска политика на Белград и Крагуевац в сферата на кооперирането с водещи световни автомобилни компании, което в крайна сметка позволява на завода в Крагуевац да се превърне в най-големия производител на автомобили в Централна Европа. И обратно – липсата на инициативност от страна на София, което пък ще доведе до сравнително бързото прекратяване на сътрудничеството с френския автомобилен концерн Рено. Отделено е внимание и на социалната политика в двата града, която малко или повече е свързана с индустриалното им развитие. Отчетено е, че са въведени редица социални придобивки, но същевременно е отбелязано, че типично за авторитарните и тоталитарните режими, където няма ефективен обществен или синдикален контрол, тези социални правила много често не се спазват. В края на първа глава добре са изведени основните изводи за индустриалното и благоустройственото развитие на двата балкански града.

Втора глава на изложението разглежда развитието на образованието в Пловдив и Крагуевац за изследвания период от края на Втората световна война до средата на 60-те години. В частта посветена на гр. Пловдив се отделя съществено внимание на сериозните трансформации, които претърпява образователната система в България и в частност тези в разглеждания в дисертационния труд град. Като водещи проблеми за първите 2-3 години след края на войната са изведени недостигът на училищни сгради, свързани с настаняването на съветските окупационни войски, както и повсеместната чистка сред учителския състав, осъществена по идеологическа линия. Възприемането на съветския образователен модел има своите сериозни последици не само за учебния процес, свързан със силната му идеологизация, но предизвиква и трайни негативни социални ефекти, един от които например е ниското заплащане на учителския труд. От текста става ясно, че един обикновен тютюнев работник получава по-големи доходи от един гимназиален учител – нещо абсолютно немислимо за предходната епоха. Авторът отбелязва също липсата на достатъчно сериозни успехи и по един друг въпрос, по който иначе комунистическата пропаганда ще тръби за големи достижения, а именно големият брой отпадащи от мероприятията за масовото ограмотяване на по-възрастното население. Това се дължи както на причини от личен характер, така и на обективни обстоятелства, свързани с поведението на отделните производствени предприятия, непозволяващи на работещите да посещават редовно ограмотителните курсове. Добре са представени и законодателните мерки в образователната система, целящи обвързването на учебния с производствения процес. Проследени са и трудностите, свързани с прилагането на законовата разпоредба за задължително основно образование, като и тук добре се вижда сравнително високия процент на отпаднали до 8 клас ученици. Разбира се, като сериозен успех на образованието в гр. Пловдив е отбелязано увеличаването на броя и дейността на висшите учебни заведения, което има своето съществено значение за развитието на просветното дело, както на местно, така и на национално равнище.

По сходен начин са разгледани и образователните процеси в югославския град Крагуевац. И тук акцентът е поставен върху дълбоките промени, които настъпват след края на Втората световна война и са свързани с установяването на комунистическия режим. За разлика от България обаче, започналият процес на съветизация на образованието в Югославия рязко е преустановен след влошаването на политическите взаимоотношения между Белград и Москва. Разбира се, общото е, че и в Крагуевац започва ориентиране на учебния процес към индустриалното производство. Като прилага

множество статистически данни авторът очертава напредъка в ограмотяването, но отбелязва също така, че общото образователно ниво остава все така ниско. По отношение на висшето образование и тук са в сила правилата за политическа благонадеждност, така характерни за всички недемократични режими. В сравнителния анализ между двете образователни системи правилно г-н М. Крумов отбелязва, че и двете са тясно обвързани с икономическите преобразования в двете държави, но тази в България е по-централизирана и под по-силен политически контрол.

Напълно основателно четвърта глава на изложението е посветена на ключова тема, която в голяма степен е определяща за равнището на модернизация на градския живот – тази за здравеопазването и свързаните с него проблеми на раждаемостта, смъртността, заболяемостта, борбата с епидемиите. Още в самото начало се обръща внимание, че именно в изследвания период и в двата града се осъществява т. нар. демографски преход – намаляване на раждаемостта и намаляване на детската смъртност. Тук авторът поставя акцентът върху различните политики, целящи нарастване на раждаемостта и понижаване на детската смъртност. Отделя се съществено място на откриването на нови родилни домове със стремежа да се осъществят колкото си може повече раждания в болнични, а не в домашни условия. Проследява се развитието на кампаниите за масово ваксиниране на новородените, което води до съществено снижаване на детската смъртност. Отчетено е, че още през първото десетилетие след Втората световна война са постигнати значителни успехи в това отношение, но въпреки това остава сравнително висока за европейските стандарти степента на детската смъртност в Пловдив. Несъмнено важно място за стимулиране на раждаемостта заемат и финансовите мерки, които държавата осигурява на населението – еднократните помощи при раждане на дете. От тях се вижда, че те съществено нарастват при появата на трето и нагоре дете в семейството. Но за да могат читателите да се ориентират в изложените числа е добре да се отбележи, че през 1951 г. (т.е. година преди паричната реформа) сумата от 4 000 лв., която се дава при първо дете се равнява на 1/4 от средна месечна заплата. Прилагат се и мерки с обратна насоченост – данъчно облагане на ергени, неомъжени и бездетни семейства. Въз основа на статистическите данни докторантът правилно стига до извода по този въпрос, че въпреки насърчителните политики, с изключение на квартал Столипиново, не се забелязва увеличение на раждаемостта. Другият важен проблем засегнат в тази глава на изложението е за развитие на здравната система. Отбелязани са безспорните успехи, изразяващи се в увеличаване на болничните заведения и медицинския персонал.

Същевременно обаче е отчетено, че в условията на разрастващи се епидемии, какъвто е случая със скарлатината в Пловдив през 1950 г. системата не е достатъчно подготвена да реагира адекватно. Друг проблем, произтичащ директно от практиките на комунистическите режими да не се дава гласност на нелицеприятните за социалистическата действителност явления, е липсата на активна превантивна дейност в борбата с венерическите заболявания. Това, наред с унищожаването на архива на Кожно-венерическия диспансер в Пловдив след пожар, очевидно прави много трудно изграждането на точна и ясна картина на тази важна, както от здравна, така и от социална гледна точка, тема.

По същия начин е подхотено при представянето на развитието на здравеопазването в Крагуевац. Авторът анализира статистическите данни по основните показатели – раждаемост, смъртност, заболявания, болнични заведения и др. като стига до извода, че в сравнение с другите градове на федеративна република Сърбия, Крагуевац е добре осигурен по отношение на здравеопазването, отстъпвайки единствено на столицата Белград. Добре аргументиран е и изводът, че развитието на здравната система в града е в пряка връзка с възхода на автомобилостроенето. Показателно за модернизационните процеси е, че и тук въпреки държавната политика, с изключение на мюсюлманските общности, няма нарастване на раждаемостта. Единствено като недостатък на тази глава бих отбелязал, че тук в края не е направено сравнението между двата града, така както подобни компаративни анализи има в другите глави.

Последната глава на изложението разглежда ролята на киното, като основна форма на забавление в живота на градското население в изследвания период. В текста е направен достатъчно изчерпателен преглед на промените, които се осъществяват в киноразпространението след края на Втората световна война в България. Наред с въвеждането на държавен монопол върху киното започва да се прокарва политика за прокарването на строг идеологически подбор на представяните пред обществеността филми. Новият режим все повече гледа на киното не толкова като на средство за забавление, колкото като на силен инструмент за възпитание на обществото в комунистически дух и ценности. Правилно е отбелязано от докторанта, че това е и причината да се поддържат сравнително ниски цените на билетите, с оглед осигуряване на масовата му достъпност. Но както се вижда от анализираниите в текста доклади планът за приходите се изпълнява главно благодарение на по-дългото прожектиране и честите повторения на западните филми, което е негласно признание за това, че киното не успява

да постигне в пълен обем заложените от режима идеологически цели. Прави впечатление, че въпреки сериозните политически намерения, които властта залага на киното, заплащането на неговите служители е доста по-ниско от средното за страната, което е и една от причините за често ниското качество на прожекциите. Това пък от своя страна става повод за недоволство и дори хулигански прояви сред част от публиката. За тази глава от изложението трябва да се отбележи добрия анализ, който е направен на статистическите данни относно прожектираните в Пловдив филми – български, съветски, от другите социалистически държави, западни; документални, игрални и т.н., от който става ясно, че независимо от усилията на държавните институции, отговарящи за киното, най-вече поради чисто комерсиални причини, то не успява да установи тотален идеологически контрол над зрителите в една тоталитарна система.

Добре са разгледани и процесите в развитието на киното и киноразпространението в Югославия и в частност в Крагуевац. Макар тук също киното да изпълнява важни политически и идеологически задачи, чрез най-вече многобройните местни филми, посветени на югославската съпротива по време на Втората световна война, се вижда, че в Югославия, както правенето, така и разпространението на филми се ползва с по-голяма свобода, отколкото в България през същия период. Съвсем убедителни и справедливи са изводите, които авторът прави относно състоянието на югославското кино, че то се развива в една по-либерална и децентрализирана среда, но все пак също в някаква степен изпълнява идеологическите задачи на титовия режим.

В заключението на труда са изведени основните обобщения и изводи на изследването. С оглед главните цели и задачи на работата акцентът е поставен върху компаративния анализ относно развитието на двата града. Въз основа на всичко казано в изложението естествено се стига до извода, че в тях протичат сходни процеси на модернизация. Разбира се, изведени са характерните различия, произтичащи от факта, че Пловдив е значително по-голям град и като такъв играе по-съществена роля в индустриалното производство на страната. За разлика от Крагуевац, който има развито предимно автомобилостроене, то Пловдив е категорично по-разнообразен в промишления си капацитет. Убедителни са и сравненията в областта на образованието, здравеопазването и киното. Общият извод, до който достига докторантът е, че за провинциални градове Пловдив и Крагуевац през този период имат развита индустриална, образователна и здравна структура.

В изследването си г-н. М. Крумов е използвал достатъчно богата научна литература и голям брой разнообразни исторически източници, което му е позволило да навлезе навътре в темата и да изведе убедителни и аргументирани тези и обобщения. Докторантът демонстрира добри умения в анализа на важните за осъществяването на целите на труда статистически данни.

Несъмнено работата има своите съществени научни приноси. Освен вече отбелязаните проучвания върху двете тютюневи стачки, също така трябва да се отдаде заслуженото и на вкарването в научна употреба на редица неизползвани досега източници, както от местните, така и от чуждестранните архиви. Разбира се, приносен характер имат и многобройните и аргументирани сравнения между двата града в областта на индустриалното и демографското им развитие, образователната и здравната система, киното. Текстът е издържан в добър академичен стил, а понятийният апарат е изграден коректно и предоставя точно необходимата информация.

В заключение ще заявя, че представената от докторантът работа е постигнала поставените в нея изследователски цели и напълно отговоря на изискванията за защита на дисертационен труд. Отново потвърждавам, както го направих и на първото заседание на Научното жури, че докторантът покрива изцяло минималните изисквания, поставени от закона за получаването на докторско звание. Въз основа на всички тези констатации си позволявам убедено да препоръчам на уважаемото Научно жури да присъди на г-н Методи Крумов научната и образователната степен Доктор.

23.05.2024

проф. д-р Даниел Вачков

RECENSION

par Prof. Dr. Daniel Vatchkov - Institut d'études historiques du BAS

de la thèse de troisième cycle de Metodi Krumov sur le thème : Politique et vie quotidienne dans deux villes des Balkans : Plovdiv et Kraguevac (1945 - milieu des années 1960), présenté pour l'acquisition du diplôme pédagogique et scientifique Docteur, direction scientifique 2.2. Histoire et archéologie, spécialité scientifique "Histoire de la Bulgarie".

Dans la seconde moitié du XXe siècle, sous l'influence de divers facteurs politiques externes et internes, de profondes transformations économiques, sociales et culturelles ont eu lieu dans les sociétés balkaniques. Ils sont particulièrement visibles dans les processus d'urbanisation accélérée. La forte augmentation de la population urbaine, la croissance des entreprises industrielles, la construction rapide de logements modifient radicalement la vie quotidienne de l'homme urbain, ses perspectives de vie, son comportement social, ses habitudes culturelles et domestiques. Sans aucun doute, l'étude de phénomènes sociaux similaires et dans un plan comparatif, entre deux villes balkaniques, se développant toutes deux dans des conditions politiques et économiques nettement similaires, mais aussi suffisamment différentes, ont leur place significative dans les études historiques de cette époque de la récente passé. Je pense que ce qui a été dit jusqu'à présent démontre de manière éloquent l'importance scientifique du sujet choisi par Metodi Krumov pour sa thèse. Et le fait que de telles études comparatives soient rares dans l'historiographie balkanique permet à l'auteur d'apporter sa contribution scientifique à l'étude du problème.

La thèse comprend une introduction, quatre chapitres (avec sous-chapitres et paragraphes correspondants), une conclusion, des annexes et une liste des sources utilisées et de la littérature scientifique - un total de 294 pages standards.

Dans l'introduction, l'auteur argumente bien l'importance du sujet choisi, formule précisément les buts et les tâches de la recherche, définit ses limites chronologiques. Et si la limite inférieure - la fin de la Seconde Guerre mondiale et l'établissement du régime communiste dans les deux pays - est tout à fait compréhensible, alors la limite supérieure - les années 60 du XXe siècle - nécessite une argumentation supplémentaire, que l'auteur fournit, notant que au cours de cette période, dans l'ensemble des deux pays, la consolidation politique des régimes prend fin et les caractéristiques sociales et économiques de la transition vers l'établissement d'un modèle social socialiste se dessinent enfin. Dans l'introduction, M. Krumov précise que l'accent sera mis sur l'histoire des gens ordinaires et à travers leur vie quotidienne va retracer l'effet des politiques

économiques, sanitaires, éducatives et culturelles mises en œuvre par les régimes totalitaires - un tâche difficile pour mettre en œuvre une démarche scientifique, mais essentielle pour clarifier et atteindre les objectifs de recherche du travail. Les principaux critères selon lesquels les processus en cours dans les deux villes des Balkans seront comparés sont également présentés. Dans cette partie du travail, on effectue également la revue historiographique traditionnelle de la littérature scientifique consacrée au sujet. Une bonne impression est faite par le fait que l'aperçu des publications n'est pas un simple classement des titres, mais une analyse suffisamment précise du contenu des études antérieures, ce qui est une preuve sûre que le doctorant est parfaitement préparé pour le sujet. - étude approfondie du sujet. Les caractéristiques des différentes sources qui ont été utilisées pour la réalisation du travail de thèse sont également présentées.

Le premier chapitre est consacré au développement économique des deux villes sur une période de 20 ans – du milieu des années 40 au milieu des années 60. Sur la base des objectifs de la recherche, le doctorant estime à juste titre qu'il suffit de se concentrer plus en détail uniquement sur certaines branches industrielles et de ne pas examiner l'ensemble de la vie économique à Plovdiv et Kragujevac. Pour la ville yougoslave, l'accent est clair : l'industrie automobile y est absolument dominante, tandis que pour la deuxième plus grande ville bulgare, qui possède une industrie assez diversifiée, le choix n'est pas si évident. Dans ce cas, l'auteur s'attarde sur l'industrie du tabac, d'une part comme lien le plus direct avec l'époque précédente, et d'autre part - compte tenu de la place particulière qu'occupe le groupe social des travailleurs du tabac dans la politique de l'époque du Parti communiste, avant et après 1944. Bien entendu, quelques autres productions, caractéristiques des deux villes, sont également signalées, quoique de manière plus vague. Dans cette partie de l'exposition, à côté des problèmes économiques, ont également été abordées, à juste titre, les questions liées à l'évolution démographique, aux conflits sociaux et à la structure administrative des deux centres urbains étudiés.

Les textes consacrés aux deux grèves du tabac à Plovdiv en 1947 et 1953 représentent une contribution scientifique incontestable. Il n'existe presque rien de plus substantiel à leur sujet dans la littérature historique bulgare et mondiale et, dans la plupart des cas, ils ne sont mentionnés que comme un phénomène inhabituel pour la réalité socialiste totalitaire. Mais le doctorant a bien étudié les raisons de leur déclenchement, le déroulement de leur comportement et les graves conséquences pour les organisateurs des manifestations. À cette fin, il a recherché et utilisé des documents provenant d'archives locales et étrangères (celles de la CIA), et il a également recueilli des témoignages oraux de participants directs aux événements. Tout cela lui

a donné l'occasion de dresser un tableau relativement large et complet de ces formes de résistance, effectivement rares dans les régimes totalitaires. Les commentaires et conclusions de l'auteur concernant les deux frappes sont précis et argumentés.

Les processus économiques qui se sont déroulés à Kragujevac après l'établissement du pouvoir communiste en Yougoslavie ont également été suivis de manière suffisamment détaillée. Les différentes conditions dans lesquelles s'est déroulée la restauration de l'industrie dans la ville après l'occupation nazie sont bien présentées. Les changements intervenus dans la politique économique après la rupture de la Yougoslavie avec l'URSS sont également rendus avec précision. Il convient de noter que déjà dans ce chapitre, comme dans les autres, l'auteur a adopté à juste titre l'approche consistant à considérer d'abord la politique économique au niveau central, puis la manière dont elle est mise en œuvre au niveau local. Pour les systèmes totalitaires centralisés, comme celui de la Yougoslavie et après la rupture avec Moscou, ce moment est obligatoire pour une étude et une évaluation appropriées des processus économiques et sociaux.

Ici, le doctorant démontre également un excellent travail avec diverses données statistiques, sur la base desquelles il formule des commentaires et des résumés corrects. Dans cette partie de l'exposition, l'analyse comparative approfondie des différentes productions industrielles des deux villes donne une très bonne impression. Les principaux problèmes sont mis en évidence : manque de personnel, irrégularité et faible productivité du processus de travail. Dans le même temps, on a noté la politique économique plus flexible de Belgrade et de Kragujevac dans le domaine de la coopération avec les principaux constructeurs automobiles mondiaux, ce qui a finalement permis à l'usine de Kragujevac de devenir le plus grand constructeur automobile d'Europe centrale. Et vice versa, le manque d'initiative de Sofia, qui conduira à la fin relativement rapide de la coopération avec le groupe automobile français Renault. L'attention est également portée à la politique sociale des deux villes, plus ou moins liée à leur développement industriel. Il a été signalé qu'un certain nombre d'avantages sociaux ont été introduits, mais en même temps, il a été constaté que, typiques des régimes autoritaires et totalitaires où il n'y a pas de contrôle public ou syndical efficace, ces règles sociales ne sont très souvent pas respectées. À la fin du premier chapitre, les principales conclusions sur le développement industriel et l'amélioration des deux villes des Balkans sont bien présentées.

Le deuxième chapitre de l'exposition examine l'évolution de l'éducation à Plovdiv et Kragujevac pour la période étudiée, de la fin de la Seconde Guerre mondiale au milieu des années 1960. Dans la partie consacrée à la ville de Plovdiv, une attention particulière est accordée aux

profondes transformations que subit le système éducatif en Bulgarie et, en particulier, celles de la ville considérée dans le travail de thèse. Parmi les principaux problèmes des 2-3 premières années après la fin de la guerre, le manque de bâtiments scolaires liés au logement des troupes d'occupation soviétiques, ainsi que la purge généralisée du personnel enseignant, menée selon des lignes idéologiques, ont été cités. L'adoption du modèle éducatif soviétique a de graves conséquences non seulement sur le processus éducatif, liées à sa forte idéologie, mais provoque également des effets sociaux négatifs durables, parmi lesquels, par exemple, les faibles salaires des enseignants. Il ressort clairement du texte qu'un travailleur du tabac ordinaire gagne plus qu'un professeur de lycée - ce qui était absolument impensable à l'époque précédente. L'auteur note également l'absence de succès suffisamment sérieux sur un autre sujet, sur lequel la propagande communiste vanterait autrement de grandes réalisations - à savoir le grand nombre d'abandons des événements visant à l'alphabétisation de masse de la population âgée. Cela est dû à la fois à des raisons de nature personnelle et à des circonstances objectives liées au comportement des différentes entreprises de production, qui empêchent les travailleurs de suivre régulièrement des cours d'alphabétisation. Les mesures législatives du système éducatif visant à relier le processus éducatif au processus de production sont également bien présentées. Les difficultés liées à la mise en œuvre des dispositions légales relatives à l'enseignement primaire obligatoire ont également été retracées, et ici aussi le pourcentage relativement élevé d'élèves qui abandonnent la 8e année est clairement visible. Bien entendu, comme un sérieux succès de l'éducation dans la ville de Plovdiv, on note l'augmentation du nombre et de l'activité des établissements d'enseignement supérieur, ce qui revêt une importance essentielle pour le développement du travail éducatif, tant au niveau local que national.

De la même manière, les processus éducatifs dans la ville yougoslave de Kragujevac ont été examinés. Ici aussi, l'accent est mis sur les profonds changements survenus après la fin de la Seconde Guerre mondiale et liés à l'instauration du régime communiste. Cependant, contrairement à la Bulgarie, le processus de soviétisation de l'éducation en Yougoslavie, qui avait commencé, a été brusquement stoppé après la détérioration des relations politiques entre Belgrade et Moscou. Bien entendu, le fait général est qu'à Kragujevac également, l'orientation du processus éducatif vers la production industrielle a commencé. En appliquant de nombreuses statistiques, l'auteur souligne les progrès en matière d'alphabétisation, mais note également que le niveau d'éducation global reste encore faible. En ce qui concerne l'enseignement supérieur, les règles de fiabilité politique, si caractéristiques de tous les régimes non démocratiques, s'appliquent également ici. Dans l'analyse comparative entre les deux systèmes éducatifs, MM

Krumov note à juste titre que tous deux sont étroitement liés aux réformes économiques dans les deux pays, mais que celui de Bulgarie est plus centralisé et sous un contrôle politique plus fort.

A juste titre, le quatrième chapitre de l'exposition est consacré à un thème clé qui détermine en grande partie le niveau de modernisation de la vie urbaine : celui des soins de santé et les problèmes qui y sont liés que sont la natalité, la mortalité, la morbidité et la lutte contre les épidémies. Au tout début, on prête attention au fait qu'au cours de la période étudiée, dans les deux villes, se déroule ce qu'on appelle la transition démographique - une diminution du taux de natalité et une diminution de la mortalité infantile. L'auteur met ici l'accent sur les différentes politiques visant à augmenter le taux de natalité et à diminuer le taux de mortalité infantile. Elle se démarque de manière significative par l'ouverture de nouvelles maternités dans le but de réaliser le plus grand nombre possible d'accouchements à l'hôpital et non à domicile. Le développement de campagnes de vaccination massive des nouveau-nés est suivi, ce qui conduit à une réduction significative de la mortalité infantile. Il a été rapporté que déjà au cours de la première décennie après la Seconde Guerre mondiale, des succès significatifs ont été obtenus à cet égard, mais malgré cela, le taux de mortalité infantile à Plovdiv reste relativement élevé par rapport aux normes européennes. Sans aucun doute, une place importante pour stimuler la natalité est occupée par les mesures financières que l'État offre à la population - les prestations uniques pour la naissance d'un enfant. Il ressort d'eux qu'ils augmentent considérablement avec l'apparition d'un troisième enfant ou plus dans la famille. Mais pour que les lecteurs puissent s'orienter dans les chiffres présentés, il faut noter qu'en 1951 (soit un an avant la réforme monétaire), le montant de 4 000 leva accordé pour le premier enfant était égal à 1/4 d'une moyenne. Des mesures allant dans le sens inverse sont également appliquées - taxation des célibataires, des familles célibataires et sans enfants. Sur la base des données statistiques, le doctorant est arrivé à juste titre à la conclusion que malgré les politiques encourageantes, à l'exception de la région de Stolipinovo, aucune augmentation du taux de natalité n'a été constatée. L'autre question importante abordée dans ce chapitre de l'exposé est le développement du système de santé. Des succès incontestables, exprimés dans l'augmentation des installations hospitalières et du personnel médical, ont été enregistrés. Cependant, dans le même temps, il a été constaté que face à des épidémies croissantes, comme ce fut le cas de la scarlatine à Plovdiv en 1950, le système n'était pas suffisamment préparé pour réagir de manière adéquate. Un autre problème, qui découle directement des pratiques des régimes communistes consistant à ne pas donner de publicité à des phénomènes peu flatteurs pour la réalité socialiste,

est le manque d'activité préventive active dans la lutte contre les maladies vénériennes. Ceci, ajouté à la destruction des archives du dispensaire dermatologique et vénérien de Plovdiv après un incendie, rend évidemment très difficile la construction d'une image précise et claire de ce sujet important, tant du point de vue sanitaire que social.

La même approche a été adoptée lors de la présentation du développement des soins de santé à Kragujevac. L'auteur analyse les données statistiques selon les principaux indicateurs - taux de natalité, taux de mortalité, maladies, hôpitaux, etc. concluant que, comparée à d'autres villes de la République fédérale de Serbie, Kragujevac est bien desservie en termes de soins de santé, juste derrière la capitale Belgrade. La conclusion selon laquelle le développement du système de santé en ville est directement lié à l'essor de l'industrie automobile est également bien argumentée. Le fait qu'ici, malgré la politique de l'État, à l'exception des communautés musulmanes, il n'y ait pas d'augmentation du taux de natalité est révélateur du processus de modernisation. Le seul inconvénient de ce chapitre que je voudrais souligner est qu'ici, à la fin, la comparaison entre les deux villes n'est pas faite, alors qu'il existe des analyses comparatives similaires dans les autres chapitres.

Le dernier chapitre de l'exposition examine le rôle du cinéma comme principale forme de divertissement dans la vie de la population urbaine de la période étudiée. Le texte donne un aperçu suffisamment complet des changements survenus dans la distribution cinématographique après la fin de la Seconde Guerre mondiale en Bulgarie. Parallèlement à l'introduction d'un monopole d'État sur le cinéma, une politique visant à imposer une sélection idéologique stricte des films présentés au public a commencé à être poursuivie. Le nouveau régime considère de plus en plus le cinéma non pas tant comme un moyen de divertissement que comme un outil puissant pour éduquer la société à l'esprit et aux valeurs communistes. Le doctorant a souligné à juste titre que c'est également la raison pour laquelle les prix des billets sont maintenus à un niveau relativement bas, afin d'assurer une accessibilité de masse. Mais comme le montrent les rapports analysés dans le texte, le plan de recettes est réalisé principalement grâce à la projection plus longue et aux rediffusions fréquentes des films occidentaux, ce qui est une reconnaissance tacite que le cinéma ne parvient pas à atteindre pleinement les objectifs idéologiques fixés par le régime. Il convient de noter que, malgré les intentions politiques sérieuses que les autorités placent dans le cinéma, le salaire de ses employés est bien inférieur à la moyenne du pays, ce qui est l'une des raisons de la qualité souvent médiocre des projections. Ceci, à son tour, devient un motif de mécontentement, voire de hooliganisme, parmi une partie du public. Pour ce chapitre de l'exposition, il convient de

noter la bonne analyse qui a été faite des données statistiques concernant les films projetés à Plovdiv - bulgares, soviétiques, d'autres pays socialistes, occidentaux ; documentaires, longs métrages, etc., d'où il ressort clairement que, quels que soient les efforts des institutions étatiques responsables du cinéma, le plus souvent pour des raisons purement commerciales, celui-ci ne parvient pas à établir un contrôle idéologique total sur les spectateurs dans un système totalitaire.

Les processus de développement du cinéma et de la distribution cinématographique en Yougoslavie et en particulier à Kragujevac sont également bien étudiés. Même si ici aussi le cinéma remplit d'importantes tâches politiques et idéologiques, notamment à travers les nombreux films locaux consacrés à la résistance yougoslave pendant la Seconde Guerre mondiale, on constate qu'en Yougoslavie tant la réalisation que la distribution des films jouissaient d'une plus grande liberté que en Bulgarie au cours de la même période. Les conclusions que l'auteur tire sur l'état du cinéma yougoslave sont tout à fait convaincantes et justes, à savoir qu'il se développe dans un environnement plus libéral et décentralisé, mais qu'il remplit encore dans une certaine mesure les tâches idéologiques du régime de Tito.

En conclusion de l'oeuvre, les principaux résumés et thèses de l'étude sont présentés. Compte tenu des principaux objectifs et tâches du travail, l'accent est mis sur l'analyse comparative du développement des deux villes. Sur la base de tout ce qui est dit dans l'exposition, on arrive naturellement à la conclusion que des processus de modernisation similaires s'y déroulent. Bien entendu, les différences caractéristiques résultant du fait que Plovdiv est une ville beaucoup plus grande et joue en tant que telle un rôle plus important dans la production industrielle du pays sont mises en évidence. Contrairement à Kragujevac, qui possède principalement une industrie automobile développée, Plovdiv est nettement plus diversifiée dans sa capacité industrielle. Les comparaisons dans les domaines de l'éducation, de la santé et du cinéma sont également convaincantes. La conclusion générale à laquelle est parvenu le doctorant est que les villes provinciales de Plovdiv et Kragujevac disposaient pendant cette période d'une structure industrielle, éducative et sanitaire développée.

Dans ses recherches, M. M. Krumov a utilisé une littérature scientifique suffisamment riche et un grand nombre de sources historiques diverses, ce qui lui a permis d'approfondir le sujet et de produire des thèses et des résumés convaincants et argumentés. Le doctorant démontre de bonnes compétences dans l'analyse des données statistiques importantes pour la réalisation des objectifs des travaux.

Sans aucun doute, le travail a ses contributions scientifiques importantes. Outre les études déjà mentionnées sur les deux grèves du tabac, il faut également reconnaître la mise à profit scientifique d'un certain nombre de sources jusqu'alors inutilisées, provenant d'archives locales et étrangères. Bien entendu, les comparaisons nombreuses et argumentées entre les deux villes dans le domaine de leur développement industriel et démographique, de leur système éducatif et sanitaire et de leur cinéma ont également un caractère contributif. Le texte est présenté dans un bon style académique et l'appareil conceptuel est correctement construit et fournit exactement les informations nécessaires.

En conclusion, j'affirmerai que le travail présenté par le doctorant a atteint les objectifs de recherche qui y sont fixés et répond pleinement aux exigences de soutenance d'un travail de thèse. Je confirme à nouveau, comme je l'ai fait lors de la première réunion du Jury Scientifique, que le doctorant répond pleinement aux exigences minimales fixées par la loi pour l'obtention du diplôme de doctorat. Sur la base de toutes ces conclusions, je me permets de recommander en toute confiance au prestigieux jury scientifique de décerner à M. Metodí Krumov le diplôme scientifique et pédagogique de docteur.

Le 26 mai 2024

Prof. Dr Daniel Vatchkov